

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.02.098>
УДК 930(091)(477)

Олексій БАКАЛЕЦЬ

кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри соціально-економічних дисциплін,
Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Михайла Грушевського (Бар, Україна)
bakalec_alex@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6503-416X>

Андрій БОЙКО-ГАГАРІН

доктор історичних наук, старший дослідник, старший зберігач фондів,
Музей грошей Національного банку України (Київ, Україна)
boiko.gagarin@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4610-3665>

**СКАРБ ФАЛЬШИВИХ ПІВТОРАКІВ
СИГІЗМУНДА ІІІ ВАЗИ З с. ГАЙОВЕ НА ВІННИЧЧИНІ**

Мета — введення в науковий обіг скарбу фальшивих монет XVII ст. з с. Гайове Вінницької обл. Для визначення особливостей досліджуваної тезаврації монет застосовано нумізматичний **метод** штемпельного аналізу, а також методи порівняння, аналізу та синтезу (РФА-аналіз не використовувався). **Наукова новизна** полягає у значній цінності вивчення окремого скарбового комплексу, що складається винятково з підробок. Це перший зафіксований скарб фальшивих монет на Поділлі. Загальна вага його становить 740 г, середня вага монети 1,1 г, що відповідає метричним нормам. Монетні кружки мали різну товщину, вони виготовлені з міді, та всі, окрім двох, були покриті сріблом. Монети виконані однією парою штемплів, імітуючи півторагрошовики зразка 1619 р., шляхом карбування по мідній заготовці з подальшим посрібленням. Імовірно, їх виготовила особа, котра мала досвід роботи

Цитування: Бакалець О., Бойко-Гагарін А. Скарб фальшивих півтораків Сигізмунда ІІІ Вази з с. Гайове на Вінниччині. *Український історичний журнал*. 2025. № 2 (581). С. 98—105. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.02.098>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

на монетному дворі. **Висновки.** Вочевидь фальшивомонетники планували поширювати підробки невеликими партіями разом із монетами, які перебували у легальному грошовому обігу. Із високим ступенем імовірності в районі місця виявлення скарбу в першій половині XVII ст. діяла добре організована майстерня.

Ключові слова: фальшива монета, грошовий обіг XVI—XVII ст., півтораки, технології монетного двору, карбування, штемпель, Річ Посполита, Сигізмунд III Ваза.

Історія грошового обігу від свого виникнення у VIII ст. до н. е. й до сьогодення тісно переплітається з історією фальшивомонетництва [1]. В період пізнього середньовіччя відбувався дальший розвиток торгівлі, грошове господарство українських земель відзначалося розмаїттям монет багатьох емітентів, виготовлених ручним способом із використанням штемпель та молотів, часто близьких за діаметром, вагою й товщиною кружків [2]. Легка відтворюваність технологій монетного двору, доступність засобів ковальського та металургійного виробництва, а також низький рівень «фінансової грамотності» населення призводили до поширення фальшивок. У наших дослідженнях понад 360 скарбових комплексів XIV — середини XVII ст. з Поділля, які містили монети різних країн Європи, часто зустрічалися підроблені екземпляри.

У 2021 р. на Поділлі вперше виявлено скарб суто фальшивих монет (та й для інших регіонів подібні знахідки рідкість). Ці понад 600 підробних півтораків за зразком монет 1619 р., часу правління в Речі Посполитій короля Сигізмунда III Вази, становлять великий інтерес. Прототип виготовлення фальсифікату має лише один номінал, одну пару штемпель та один рік карбування.

При вивченні матеріалу було застосовано методи візуального аналізу, порівняльний, фізичного вимірювання, хронологічний. Ураховуючи специфіку дослідження, вагоме місце посідають суто нумізматичні методи: штемпельного, пуансонного аналізу й ін. Прочитання легенд здійснювалося за допомогою методів візуального аналізу та порівняння. Це дозволило виявити відмінності деталей малюнку монет скарбу від автентичних виробів монетного двору, встановити, що знахідка складається з фальсифікату. Для визначення ваги й розміру було застосовано методи фізичного вимірювання з використанням електронних ваг і штангенциркуля. Статистичні, математичні методи прислужилися для встановлення особливостей розподілу вагових груп монет скарбу. Хронологічний метод став у пригоді для визначення особливостей появи та побутування фальшивих грошей у регіоні, а також часу виготовлення підробок — не раніше 1619 р. та, ймовірніше, на початку 1620-х рр., коли півторагрошові монети більш масових років емісії ще не набули поширення.

Серед публікацій, які стосуються фальшування монет у XV—XVII ст. на теренах України та, зокрема, Поділля слід згадати праці М. Котляра [3], В. Коцура [4], С. Кулешова [5], О. Огуя [6—8], Є. Лемберга та В. Аксьонова [9], В. Орлика [10], С. Орлик [11], А. Бойка-Гагаріна [12—16], В. Жарка [17], І. Прохненка [18—19], О. Бакальця [20—22], В. Шалобудова [23], В. Нечитайла [24] та ін. В історіографії відомі також опубліковані скарби, що склалися з самих лише фальшивих монет у збиток легальному грошовому обігу, або виявлення місць виготовлення монет [25].

Іл. 1. Скарб фальшивих півтораків, виявлений 2021 р. біля с. Гайове Жмеринського р-ну Вінницької обл.

Іл. 2. Фальшивий посріблений півторака зі знайденого біля с. Гайове скарбу

За часів правління короля Сигізмунда III Вази (1587—1632 рр.) в Речі Посполитій було проведено грошову реформу, яка передбачала запровадження в обіг нових номіналів. Спочатку 1608 р. у Гданську розпочалося карбування срібного орта (1/4 талера) масою 6,816 г (5,96 г чистого срібла), а з 1618 р. на монетному дворі в Бидгощу виготовлялися коронні орти із зображенням короля, котрий тримає у правиці меч (на українських землях їх подеколи називали мечиковими), масою 7,06 г (4,85 г чистого срібла). Півторака або півторагрошовик — польська й литовська срібна монета XVII ст. вартістю 1,5 гроша або 3 півгроша. Півтораки з перервами карбувалися на монетних дворах Речі Посполитої (Бидгощ, Краків, Вільно, Львів) у 1614—1632 рр. Ця монета з'явилася через відсутність на грошовому ринку номіналу в половину трояка. Маса півторака в 1614 р. становила 1,54 г (0,72 г чистого срібла), у 1623 р. 1,08 г (0,31 г чистого срібла). Проба срібла білонної монети 250—375 проміле.

16—18 вересня 2021 р. в яру на південний схід від с. Гайове (за 2 км від м. Бар Вінницької обл.) виявлено розсипаний скарб фальшивих півтораків часів правління Сигізмунда III Вази — 625 одиниць, з яких 616 були цілими, а 9 фрагментованими (вочевидь пошкоджені плугом чи культиватором під час сільгоспробіт) (іл. 1). 23 монети погнуті частково або наполовину. Скарбовий комплекс був укритий щільною зеленою пащиною. Виявлено 23 групи скріплених між собою монет від 2 до 8 загальною кількістю 232 одиниці та вагою 318,34 г. Вага всього скарбу становить 740 г, а середня вага монети складає 1,1 г, що відповідає тодішнім метричним нормам. Монетні кружки мали різну товщину, вони були виготовлені з міді та всі, окрім двох, покриті сріблом (іл. 2). На 54 почищених півтораках на аверсі й реверсі місцями проявляється мідь. Діаметр фальшивих монет становить 19,5—20 мм і відповідає розміру справжніх срібних півтораків 1614—1627 рр.

На всіх монетах скарбу на реверсі відкарбовано цифри «19», тобто 1619 р. Над державою розміщений хрест, а всередині — «24». В нижній частині реверсу міститься родинний герб великого коронного підскарбія Миколая Даниловича — стріла, спрямована вістрям угору, внизу зображений місяць, а по боках

дві зірки. Судячи із зображень на аверсі та реверсі фальшивих півтораків, можна зробити висновок про те, що всі монети відкарбовані однією парою штемפלів. Нанесення герба держави (орла й погоні), корони, легенди тощо відповідає срібним монетам офіційних емісій 1616—1627 рр.

Поштучне зважування дало дані про значну вагову різницю між фальшивими півтораками скарбу. Вага їх коливається від 0,31 г до 2,05 г, тобто в понад шість разів. Діаметр більшості кружків становить 20 мм. Із 361 цілої монети 27 вагою від 0,31 г до 0,70 г; 155 із вагою 0,71 г до 1,10 г; 158 із вагою від 1,11 г до 1,60 г; 21 з вагою від 1,61 г до 2,05 г. Отже з 361 дослідженої монети 313 півтораків мають вагу від 0,71 г до 1,60 г.

Проаналізувавши склад виявленого біля с. Гайове у 2021 р. скарбу можна зробити певні висновки. Оригінальність комплексу полягає в тому, що всі монети мають одну дату карбування — 1619 р. та зроблені з допомогою однієї пари штемפלів. Усі монети є фальшивками й виготовлені на мідних кружках однакового діаметра, покриті сріблом (окрім двох). Можливо, ці підробки в околицях Бару відкарбував досвідчений майстер із використанням технологій, які практикувалися в монетарнях Бидгоща чи Вільна (саме півтораки такого типу виготовлялися там у 1619 р.), коли на мідний кружок наносилося рельєфне зображення з допомогою штемפלів із подальшим посрібленням. Імовірно, фальшивомонетники планували поширювати свої вироби невеликими партіями разом із монетами, які перебували в легальному обігу, та через певні обставини були змушені закопати їх, так і не змігши їх використати. З 361 дослідженого півторака скарбу 313 мають вагу від 0,71 г до 1,60 г. Найменша вага монети (мідної) складає 0,31 г, найбільша ж (посрібленої) — 2,05 г. Виявлений скарб розширює наші уявлення про соціально-економічні умови свого часу, зокрема демонструє незахищеність населення від втрат при отриманні в оплату фальшивих грошей. Знахідка також свідчить про низький рівень «фінансової грамотності» місцевої людності та про особливості діяльності на Поділлі фальшивомонетників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Boiko-Gagarin, A.S. *Falshivomonetnichestvo v Tsentralnoj i Vostochnoj Evrope v epokhu Srednevekovja i rannego Novogo vremeni*. Kiev, 2017 [in Russian]. [Бойко-Гагарин А.С. Фальшивомонетничество в Центральной и Восточной Европе в эпоху Средневековья и раннего Нового времени. Киев, 2017. 560 с.].
2. Boiko-Naharin, A.S. *Monety Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy XIV—XVII st.: protsesy vyhotovlennia ta falshuvannia. Candidate's thesis*. Kirovohrad, 2014. 227 p. [in Ukrainian]. [Бойко-Гагарин А.С. Монети Центральної та Східної Європи XIV—XVII ст.: процеси виготовлення та фальшування: Дис. ... канд. іст. наук. Кіровоград, 2014].
3. Kotliar, M.F. *Hroshovy obih na terytorii Ukrainy doby feodalizmu*. Kyiv, 1971 [in Ukrainian]. [Котляр М.Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. Київ: Наукова думка, 1971. 240 с.].
4. Kotsur, V.P. & Boiko-Gagarin, A.S. Napoleon Russian forged assignations in Naddniprianshchyna (over Dnipro land). *East European Historical Bulletin*. 2019. 11: 66-77. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.11.170701>

5. Kuleshov, S.H. & Boiko-Naharin, A.S. Ekspertyza avtentychnosti hroshei u Rosiiskii imperii v XIX — na pochatku XX st. *Rukopysna ta knyzhkovna spadshchyna Ukrainy*. 2020. 25: 178-192. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.178> [in Ukrainian].
[Кулешов С.Г., Бойко-Гагарін А.С. Експертиза автентичності грошей у Російській імперії в XIX — на початку XX ст. *Рукописна та книжкова спадщина України*. Вип. 25. Київ, 2020. С. 178—192].
6. Ohui, O. Falshyvi monety v konventsiiinomu obihu na Bukovyni (1774—1857). *Etnokultura u konteksti svitovoi istorii: "Cherezovski chytannia"*. Chernivtsi, 2004. 62 [in Ukrainian].
[Огуй О. Фальшиві монети в конвенційному обігу на Буковині (1774—1857). *Етнокультура у контексті світової історії: Мат. VI Міжнар. наук. семінару «Черезовські читання»*, Чернівці, 20 березня 2004. Чернівці, 2004. С. 62].
7. Ohui, O.D. Falshyvi papеровi hroshei na Bukovyni XIX—XX st. *Pytannia starodavnoi ta serednovichnoi istorii, arkeolohii y etnolohii*. Chernivtsi, 2004. 1(17) [in Ukrainian].
[Огуй О.Д. Фальшиві паперові гроші на Буковині XIX—XX ст. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*. Т. 1(17). Чернівці, 2004].
8. Ohui, O.D. Falshuvannia monet u period avstriiskoi ta zolotoi koronovoi valiut na Bukovyni (na arkhivnomu materialy). *R.F. Kaindl i ukrainska istorychna nauka: Mat. Mizhnar. nauk. seminaru "Kaindlivski chytannia"*. Vyzhnysiz, 2004. 74 [in Ukrainian].
[Огуй О.Д. Фальшування монет у період австрійської та золоті коронові валют на Буковині (на архівному матеріалі). *Р.Ф. Кайндль і українська історична наука: Мат. Міжнар. наук. семінару «Кайндлівські читання»*, Чернівці, 22—23 травня 2004 р. Ч. 2. Вижниця: Черемош, 2004].
9. Lemberh, Y. & Aksionov, V. Nasliduvannia omeiidadskykh monet VIII st. z poznacheniam monetnoho dvoru Karkh z verkhnio-saltivskoho katakombnoho mohylnya. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk = The Ukrainian Numismatic Annual*. 2023. 8: 190-202. DOI: <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2024-8-190-202> [in Ukrainian].
[Лемберг Є., Аксьонов В. Наслідкування омейядських монет VIII ст. з позначенням монетного двору Карх з верхньо-салтівського катакомбного могильника. *Український нумізматичний щорічник = The Ukrainian Numismatic Annual*. Вип. 8. Кропивницький, 2023. С. 190—202].
10. Orlyk, V. Davnohretski monety ta yikhni imitatsii z terytorii Volyni. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk = The Ukrainian Numismatic Annual*. 2023. 7: 5-24. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2023-7-5-24> [in Ukrainian].
[Орик В.М. Давньогрецькі монети та їхні імітації з території Волині. *Український нумізматичний щорічник = The Ukrainian Numismatic Annual*. Вип. 7. Кропивницький, 2023. С. 5—24].
11. Orlyk, S.V. & Boiko-Naharin, A.S. Falshyvomonetnytstvo v Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk = The Ukrainian Numismatic Annual*. 2017. 1: 143-164 [in Ukrainian].
[Орлик С.В., Бойко-Гагарін А.С. Фальшивомонетництво в Україні в роки Першої світової війни. *Український нумізматичний щорічник = The Ukrainian Numismatic Annual*. Вип. 1. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 143—164].
12. Boiko-Naharin, A.S. Pidrobky rosiiskykh hroshei kintsia XIX — pochatku XX st. u zibranni Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk = The Ukrainian Numismatic Annual*. 2020. 4: 165-183. DOI: <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2020-4-165-183> [in Ukrainian].
[Бойко-Гагарін А.С. Підробки російських грошей кінця XIX — початку XX ст. у зібранні Національного музею історії України. *Український нумізматичний щорічник = The Ukrainian Numismatic Annual*. Вип. 4. Переяслав, 2020. С. 165—183].

13. Wojko-Gagarin, A.S. K voprosu o vozmozhnosti chekanki getmanom Bogdanom Khmel'nitskim falshivyykh monet. *Materialy Vseukr. nauk. konf. z nahody 419-richchia vid dnia narodzhennia hetmana Bohdana Khmelnytskoho*. Cherkasy, 2014. 118-122 [in Russian].
[Бойко-Гагарин А.С. К вопросу о возможности чеканки гетманом Богданом Хмельницким фальшивых монет. *Мат. Всеукр. наук. конф. з нагоди 419-річчя від дня народження гетьмана Богдана Хмельницького* [«VIII Богданівські читання»]. Черкаси, 2014. С. 118—122].
14. Wojko-Gagarin, A.S. Podelki denezhnykh znakov XIX—XX v. v sobranii Natsionalnogo istoricheskogo muzeja Respubliki Belarus. *Bankovskij vestnik*. 2019. 12(677): 53-55 [in Russian].
[Бойко-Гагарин А.С. Подделки денежных знаков XIX—XX в. в собрании Национального исторического музея Республики Беларусь. *Банковский вестник*. Вып. 12(677). Минск, 2019. С. 53—55].
15. Boiko-Naharin, A. & Korpusova, I. Monetno-vahovi zlyvky hryvni ta yikh tohochasni pidrobky z kolektsii Odesskoho arkeolohichnoho muzeiu. *Zapiski otdela numizmatiki i torevniki Odesskogo arkeologicheskogo muzeia*. 2017. 3: 120-132 [in Ukrainian].
[Бойко-Гагарин А., Корпусова І. Монетно-вагові зливки гривні та їх тогочасні підробки з колекції Одеського археологічного музею. *Записки отдела нумизматики и торевники Одесского археологического музея*. Вып. III. Одесса, 2017. С. 120—132].
16. Wojko-Gagarin, A.S. Falshivomonetnichestvo v Juzhnoj Bessarabii v pervoj polovine XIX v. *Stratum Plus*. 2020. 6: 303-310 [in Russian].
[Бойко-Гагарин А.С. Фальшивомонетничество в Южной Бессарабии в первой половине XIX в. *Stratum Plus*. Вып. 6. Кишинёв, 2020. С. 303—310].
17. Zharko, V. Skarb falshyvyykh histamenoniv i platizhnykh zlyvkiv z Horodetskoho raionu Lvivskoi oblasti. *Aktualni problemy numizmatyky u systemi spetsialnykh baluzei istorichnoi nauky: Tezy dopovidei III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. z problem numizmatyky ta istorii hroshovoho obihu. 5—6 lystopada 2015 r.* Kirovohrad; Kyiv; Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2015. 28-30 [in Ukrainian].
[Жарко В. Скарб фальшивих гістаменонів і платіжних злиwkів з Городецького району Львівської області. *Актуальні проблеми нумизматики у системі спеціальних галузей історичної науки: Тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф. з проблем нумизматики та історії грошового обігу, 5—6 листопада 2015 р.* Кіровоград; Київ; Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 28—30].
18. Prokhnenko, I. Falshyvomonetna sprava na Korolivskommu zamku Nialab. *Pamiatky Tustani v konteksti osvoinnia Karpat u doistorychnu dobu ta v serednovichchi; problemy yikh zberezhennta ta vykorystannia*. Lviv, 2016. 28-30 [in Ukrainian].
[Прохненко І. Фальшивомонетна справа на Королівському замку Нялаб. III Міжнар. наук. конф. «Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання» (Львів — Урич). 7—8 квітня 2016. Львів, 2016. С. 28—30].
19. Prokhnenko, I. & Zhylenko, M. Falshyvi monety Serednianskoho zamku. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk = The Ukrainian Numismatic Annual*. 2017. 1: 86-97 [in Ukrainian].
[Прохненко І., Жиленко М. Фальшиві монети Середнянського замку. *Український нумизматичний щорічник = The Ukrainian Numismatic Annual*. Вип. 1. Київ; Переяслав-Хмельницький; Кропивницький, 2017. С. 86—97].
20. Bakalets, O.A. Skarby monet Podillia XIV — seredyny XVII st.: Dokumenty i materialy: Istoryko-numizmatychnе doslidzhennia. Bar; Vinnytsia; Kamianets-Podilskyi; Khmelnytskyi, 2017 [in Ukrainian].

- [Бакалець О.А. Скарби монет Поділля XIV — середини XVII ст.: Документи і матеріали: історико-нумізматичне дослідження. Бар; Вінниця; Кам'янець-Подільський; Хмельницький, 2017. 200 с.]
21. Bakalets, O.A. Rol polskoi monety v hroshovomu obihu Podillia (druha polovyna XIV—XVI st.). *Visnyk abrrarnoi istorii*. Kyiv, 2016. 63-70 [in Ukrainian].
[Бакалець О.А. Роль польської монети в грошовому обігу Поділля (друга половина XIV—XVI ст.). *Вісник аграрної історії*. Київ, 2016. С. 63—70].
 22. Bakalets, O.A. Falshyvi monety Syhizmunda III Vazy z Khmelnychchyny. *Ukrainskyi numizmatychnyi shchorichnyk = The Ukrainian Numismatic Annual*. 2017. 1: 98-107 [in Ukrainian].
[Бакалець О.А. Фальшиві монети Сигізмунда III Вази з Хмельниччини. *Український нумізматичний щорічник = The Ukrainian Numismatic Annual*. Вип. 1. Київ; Кропивницький; Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 98—107].
 23. Shalobudov, V.M. Skarb falshyvykh polskykh monet XVII st. z s. Sokolivka na Poltavshchyni. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy*. 2009. 1: 100-101 [in Ukrainian].
[Шалобудов В.М. Скарб фальшивих польських монет XVII ст. з с. Соколівка на Полтавщині. *Археологічний літопис Лівобережної України*. Вип. 1. Полтава, 2009. С. 100—101].
 24. Nechytailo, V.V. Hroshovi obih na terytorii Hetmanshchyny (1648—1764 rr.). *Candidate's thesis*. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2019. 15 p. [in Ukrainian].
[Нечитайло В. Грошовий обіг на території Гетьманщини (1648—1764 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. Переяслав-Хмельницький, 2019. 15 с.]
 25. Grimalauskajte, D. Lokalizatsija mesta proizvodstva falshivykh assignatsij I. Tsejzika (1779—1860) i nekotorye aspekty ikh rasprostraneniya. *Pieniądz — capital — praca — wspólne dziedzictwo Europy — Białorus — Litwa — Łotwa — Polska — Rosja — Słowacja — Ukraina*. Warszawa, 2008. 204-205 [in Russian].
[Грималаускайте Д. Локалізація места производства фальшивых ассигнаций И. Цейзика (1779—1860) и некоторые аспекты их распространения. *Pieniądz — capital — praca — wspólne dziedzictwo Europy — Białorus — Litwa — Łotwa — Polska — Rosja — Słowacja — Ukraina: Materiały z VIII Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej*. Białystok — Augustów 18—21 września 2008. Warszawa, 2008. С. 204—205].

Надійшла / Received 02.02.2025

Oleksii BAKALETS

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Docent,
Professor at the Department of Socio-Economic Disciplines,
Mykhailo Hrushevskiy Humanitarian and Pedagogical College of Bar (Bar, Ukraine)
bakalec_alex@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6503-416X>

Andrii BOIKO-HAHARIN

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Senior Researcher,
Senior Custodian of Funds,
Museum of Money of the National Bank of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
boiko.gagarin@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4610-3665>

THE TREASURE OF FORGERY POLTORAKS
OF SIGISMUND III VASA FROM HAIOVE
VILLAGE, VINNYTSIA REGION

The purpose is to introduce into scientific circulation a hoard of 17th-century coins from the village of Haiove, Vinnytsia region, with its analysis and identification of its features. The article analyzes the features and composition of the hoard of forged one-and-a-halfers with the date 1619, minted during the reign of Sigismund III Vasa in the Polish-Lithuanian Commonwealth (1587—1632). The treasure was found in 2021. To determine the features of the studied coin hoard, the different **scientific approaches** were applied using a special numismatic **method** — the die analysis, as well as comparison, analysis, and synthesis but special precise physical measurements were not used. All the coins from the hoard are forgery counterfeits made to the detriment of monetary circulation. **The scientific novelty** lies in the significant value of studying individual hoards consisting exclusively of counterfeits to the detriment of circulation, which occurs extremely rarely in the form of a separate complex and not as single finds or a certain proportion of counterfeit coins in the hoard. The total weight of the Haiove treasure is 740 g, and the average weight of the single coin is 1.1 g, which corresponds to the metric standards of that period. The coin blanks have different thicknesses; most of them are made of copper, but the surface of the two coins (0.32 %) was covered with silver. All coins are made with one pair of dies by minting on a copper blank with subsequent silver plating, imitating one and a half grosz with the date 1619. Perhaps all coins were made by a person with working experience at the mint. The described hoard of counterfeit coins has opened a new page for us in the monetary circulation of Podillia and the peculiarities of the activities of counterfeiters in this region. **The conclusions.** The originality of the complex lies in the fact that all the coins have the same minting date — 1619 and were made using the same die stamps. Presumably, the counterfeiters planned to distribute the new counterfeit 1 and 1/2 groszes in small batches along with coins in circulation, which could not arouse suspicion on the market. With a high degree of probability, in the first half of the 17th century, in the area where the treasure was found, a separate, well-established, and organized counterfeiting workshop was operating.

Keywords: *counterfeit coin, monetary circulation of 16—17th centuries, half grosz coins (poltorak), coin technologies, coin minting, stamp die, Polish-Lithuanian Commonwealth, Sigismund III Vasa.*